

ВАРІАЦІЇ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Однією з ключових проблем європейської політичної та правової науки є визначення правової природи Європейського Союзу та його статусу на міжнародній арені. Це питання на кожному етапі становлення і розвитку активно досліджувалося багатьма науковцями, фахівцями з міжнародного та європейського права як за кордоном, так і в Україні. Вивчення окремих аспектів правової природи ЄС та його діяльності було у центрі уваги таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як: Г. де Бурка, І. А. Грицяк, В. П. Малахов, І. В. Кравчук, О. О. Четвериков, Х. С. Якименко, В. І. Муравйов, О. Ф. Скакун, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк, Т. К. Хартлі, Ж. Рідо, Дж. Шо та інші.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день існує декілька концепцій розуміння правової природи ЄС. Так, Європейський Союз розглядають як міжнародну організацію («міжурядова» концепція), як федерацію або конфедерацію, як об'єднання особливого роду – *suī generis* (концепція міждержавного утворення особливого характеру). Спробуємо розглянути кожну із вищезазначених теорій.

Європейський Союз як міжнародна організація. Щодо визначення правової природи ЄС, то нас будуть цікавити саме міжнародні міжурядові організації. Розглянемо природу ЄС через основні ознаки міжнародних організацій, які наведено у працях Ю. С. Хоббі, зокрема, як ці ознаки реалізуються в ЄС.

По-перше, міжнародні міжурядові організації утворюються і діють згідно установчого акту, який має статус міжнародного договору, де визначаються цілі і принципи її діяльності, їх повноваження, привілеї, структура органів тощо. Щодо ЄС, то він також заснований згідно міжнародного договору, однак він був укладений на основі і для розвитку вже існуючих організацій – ЄОВС, ЄЕС та Євратом.

По-друге, членами міжурядової організації можуть бути лише держави. Те саме й стосується ЄС. Однак, членами ЄС можуть бути лише держави, які відповідають встановленим критеріям (усвідомили «істо-

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ричне значення припинення роздільності європейського континенту», необхідність «розвитку європейської інтеграції» тощо).

По-третє, необхідною умовою функціонування міжнародних міжурядових організацій є наявність органів, які мають право приймати рішення з їх компетенції. Ці рішення, як правило, носять рекомендаційний характер. Що стосується ж органів ЄС, то їх рішення є обов'язковими для держав-членів. Тобто, ці органи мають статус «наднаціональних» по відношенню до національних органів держав членів. Це свідчить про те, що держави-члени передали частину свого суверенітету для ЄС, що було б неприпустимим для міжнародних міжурядових організацій.

По-четверте, кожна міжнародна міжурядова організація наділяється певним набором повноважень, що закріплені в установчих договорах, та прив'язана до цілей її діяльності. Щодо ЄС, то коло питань, які входять до його виключної компетенції, постійно розширюється [1; с. 593].

Особливими прихильниками того, що ЄС ототожнюється з міжнародно-правовою організацією, виступають британські вчені, які називають ЄС міжнародною організацією «нового типу» [8]. Дійсно, ЄС схожий за правовою природою на міжнародно-правову організацію. Основою його існування є міжнародний договір, цілі і завдання співпадають з багатьма міжнародними організаціями, має власні органи управління. Але погоджуємося з думкою, висловленою В. С. Швед, що найсуттєвішою відмінністю між міжнародною організацією і Європейським Союзом є право ЄС створювати наднаціональні норми. Жодна міжнародно-правова організація не має такого права [2, с. 361].

Європейський Союз як федерація. ЄС має ряд ознак федерації, серед яких: єдина територія без внутрішніх кордонів, єдине громадянство, єдність цілей у різних сферах суспільного життя, спільна політика, встановилися загальні принципи організації та діяльності ЄС та щодо його держав-членів, вищі законодавчі, виконавчі та судові інстанції на рівні Союзу, існує розподіл владних повноважень між органами Євросоюзу і утворюючими його державами, наднаціональні органи мають повноваження приймати як рекомендаційні, так і імперативні рішення, рішення органів ЄС мають обов'язкову силу без додаткового затвердження їх державами-членами, ЄС має єдиний бюджет, загальну валютну систему і єдину валюту (за деяким винятком) [7; 3, с. 85].

Однак, незважаючи на всі вищезазначені спільні особливості ЄС з федерацією, Європейський Союз в чистому вигляді не можна вважати

федерацією, адже федерація – це держава, тоді як Союз не є державою, його джерелом влади більше є уряди держав-членів, ніж сам народ, які делегують інститутам ЄС право здійснення суверенних прав.

ЄС не можна назвати федерацією й через те, що у нього відсутня одна з найголовніших її ознак: у федеративній державі її суб'єкти є невід'ємними складовими самої держави і наділені лише окремими суверенними правами, а держави-члени ЄС є абсолютно самостійними і володіють повним суверенітетом [2; с. 360].

Європейський Союз як конфедерація. До типових рис конфедерації належать: об'єднання здійснюється заради досягнення певних цілей; зберігається суверенність держав і досить високий ступінь їх самостійності; правовою основою союзу є міжнародний договір [3, с. 85; 6].

Але, на відміну від конфедерації, яка створюється на певний проміжок часу для задоволення чітко визначених цілей, ЄС не є тимчасовим утворенням, його існування не припиниться після досягнення певної мети, оскільки цього не передбачено договором про його створення. Цілі та завдання ЄС є не конкретними, а динамічними. Крім того в конфедерації не існує єдиного громадянства, валюти, які притаманні ЄС [2; с. 360].

ЄС – це організація, яка створена на необмежений час, і їй, на відміну від конфедерації, властиві прямі вибори населенням держав-членів парламенту, прозорість кордонів тощо, що не є притаманним для конфедерації.

ЄС як організація sui generis. Як зазначає Л. Грицаєнко, частіше за все ЄС характеризують як інтеграційне утворення наднаціонального характеру, який проявляється в діяльності інститутів ЄС та механізмі прийнятті рішень. Наднаціональність політичної системи ЄС полягає у відмові держав-учасниць у певних сферах від частини своїх суверенних прав на користь інститутів цього інтеграційного утворення. Відповідно наднаціональна влада є ієрархічно вищою порівняно з державною владою, вона є незалежною від держав-учасниць організації, її волевиявлення має примат і пряму дію на території держав-учасниць. Інституційними носіями наднаціональності в Європейському Союзі виступають Комісія, Європейський парламент і Суд ЄС [4; с. 86].

Однією з найголовніших ознак наднаціональності є можливість видання правових актів, що мають зобов'язальну силу, а також особливий порядок формування волі на рівні європейських співтовариств, що перед-

бачає розширені можливості голосування більшістю. Наступною ознакою наднаціональності є «система всеосяжного правового захисту», у рамках якої «Суду Європейського Союзу надані повноваження щодо перевірки правомірності діяльності інститутів ЄС», що було констатовано судом Європейського Союзу у рішенні в справі 294/93 *Lesvert* та прямо передбачено в Договорі про заснування ЄС.

Як прояв наднаціональності розцінюється заснування європейських спітовариств на невизначений термін (ст. 312 Договору про заснування ЄС, ст. 51 Договору про Євросоюз).

Узагальнюючи, можна сказати, що наднаціональність як правове явище має такі прояви: існування наднаціонального (наддержавного) органу з визначеною нормотворчою компетенцією стосовно держав; примат норм, прийнятих таким органом, над нормами внутрішнього права (ієрархія норм); пряма дія «наднаціональних» норм у внутрішньому праві; наділення органу певною компетенцією щодо санкцій за невиконання «наднаціональних» норм; наявність в органу судової компетенції щодо застосування та роз'яснення змісту «наднаціональних» норм [3, с. 88].

Безсумнівно, Європейський Союз має особливу правову природу, яка відрізняє його як від міжнародних міжурядових організацій, так і від держав. На сучасному етапі свого розвитку Європейський Союз є міждержавним об'єднанням, яке поєднує риси міжнародної міжурядової організації та державоподібного утворення. За своєю юридичною природою право Європейського Союзу становить особливу, третю систему права, яка діє поряд з міжнародним та внутрішнім правом. Право ЄС має пріоритет порівняно з внутрішнім правом держав-членів. Усе це надає праву Європейського Союзу особливого характеру, що відрізняє його як від права міжнародного, так і від права внутрішнього [3, с. 86].

Отже, як ми бачимо, існують різні точки зору на природу та правовий статус Європейського Союзу, немає навіть єдиної точки зору серед держав-членів. Так, Конституційний Суд ФРН зробив вибір на користь того, що ЄС є *sui generis* і навіть ввів в обіг нове німецьке слово «*Staatenverbund*», щоб описати Спітовариство. Датський Верховний суд, в свою чергу, розглядає Спітовариство в якості міжнародної організації. Венеціанська Комісія Ради Європи стосовно форми устрою ЄС у 1994 р. заявила, що ЄС «залишається міжнародною організацією наднаціонального характеру, яка, проте, містить в собі певну кількість елементів конфедерації чи федерації» [1, с. 594].

Англійські вчені Д. Уайт та А. Дашвуд визнають ЄС розвинутою формою міжнародної міжурядової організації, яка виявляє ознаки федерації. Ряд дослідників вбачають ознаки поетапного звуження у ХХІ ст. проявів фактичного суверенітету європейських держав, вважаючи, що «конфедеративна система ЄС з об'єктивних причин потребує трансформації в єдину державу, засновану на принципах федералізму» [5, с. 203; 6].

М. М. Микієвич, в свою чергу, зазначає, що поширена думка, що «ЄС є міжнародною інституцією, яка з одного боку, виступає як міжнародна організація, аналогічна до інших, а з іншого, виконує наднаціональні функції, тобто є наднаціональною організацією» [1; с. 594].

Отже, можемо зробити висновок, що розглянувши ЄС з точки зору його тотожності з федерацією, конфедерацією і міжнародною організацією, ми бачимо, що жодна із цих категорій повністю не охоплює та не відображає істинну природу Європейського Союзу. Він містить ряд притаманних лише йому рис, що дозволяє нам говорити про ЄС як про організацію *sui generis*. Союз є унікальним утворенням, що ґрунтується на поєднанні двох різних і водночас взаємодоповнюючих типів міждержавного співробітництва – міжнародної організації та наддержавного об'єднання. Європейський Союз – це особливий вид міжнародно-правових об'єднань, в якому суверенітет його держав-членів суттєво обмежений, а його правова природа носить змішаний, комплексний характер. ЄС є складним міждержавним об'єднанням інтеграційного типу, яке, набуваючи окремих рис міжнародної організації, федерації та конфедерації, конститується як наднаціональна організація влади.

Література:

1. Хоббі Ю. С. Правова природа Європейського союзу: проблема визначення // Держава і право. Вип. 47. – 2010. – С. 590–595.

2. Швед В. С. Правова природа Європейського Союзу / В. С. Швед // Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського: матеріали Міжнар. конф. (м. Одеса, 22–23 жовтн. 2010 р.). – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 360–361.

3. Палєєва Ю. С., Григорченко Д. Безпрецедентний феномен Європейського Союзу щодо юридичної форми // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». – № 1 (6). – 2015. – С. 83–90.

4. Грицаєнко Л. Європейський Союз як організація sui generis // Публічне право. – № 1. – С. 82–87.

5. Яворська І. Право Європейського Союзу: сучасні концептуальні підходи // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. Випуск 30. – 2012. – С. 201–209.

6. Яковюк, І. В. Конфедералізм у теорії та практиці європейської інтеграції // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 4. – Т. 2. – С. 335–340.

7. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11 / І. В. Яковюк. – Х., 2014. – 474 с.

8. Яковюк І. В. Європейський Союз крізь призму міжнародної організації / І. В. Яковюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / ред. кол. : Ю. П. Битяк та ін. – Х.: Право, 2008. – № 15. – С. 58–67.

Науковий керівник: асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого С. Р. Асірян

A. Iliasova¹

NATIONAL SOVEREIGNTY IN THE ASPECT OF EUROPEAN INTEGRATION

Today the most important question in the sphere of European integration for the state governments is how convinced they are in their ability to control the internal affairs meanwhile complying with international agreements they have voluntarily entered into.

The main idea of the original term «national sovereignty» is that the power of state is absolute, stable, supreme and uncontrollable by outsiders, it makes the state independent in its internal policy and provides with non-interference of foreign partners. Sovereignty is the power of the state to do everything necessary in order to govern itself, such as imposing and collecting taxes, applying and executing laws, entering into treaties or engaging in commerce with foreign nations. As an independence of a state and its recognition by the international community, sovereignty appears to be an important part of the traditional definition of the concept. There also exist two names concerning the

¹ Fourth-year student of the International Law Faculty Yaroslav Mudryi National Law University.